

DOCTRINE DE DEZVOLTARE ALE ROMÂNIEI. ESTE TEZA SINCRONISTĂ O DOCTRINĂ DE DEZVOLTARE?

Radu Baltasiu⁹³

REZUMAT

Aceasta este o scurtă introducere într-o chestiune foarte importantă: aspectele doctrinare ale dezvoltării unei țări ca România. Tipul de doctrină dominant face diferența dintre subdezvoltare – adică sărăcia celor mulți, și dezvoltare – adică democrație participativă pe drumul bunăstării. Scopul principal este acela de a sublinia câteva dintre diferențele cheie dintre tezele lui Lovinescu ale Sincronismului și celelalte, generic amplasate aici sub umbrela autohtonismului, ale căror particularități au fost doar sumar pomenite. Este o lucrare scurtă nu pentru că nu am putea dezvolta subiectul, ci pentru că am asculta de imperativul esenței: acela de a înțelege rapid pentru a face o alegere. Esența este condensată în sine, precum timpul pe care suntem dispuși să-l alocăm astăzi lecturii. Detaliile vor veni în momentul în care vom alege să fim din nou liberi ca cetățeni cu deplină conștiință de sine.

Cuvinte-cheie: sincronism, autohtonism, dezvoltare, România.

1. MODERNIZAREA NU ESTE O OPȚIUNE

Modernizarea României – un proces vital, nu o alegere, element constitutiv supraviețuirii societății românești, dimpreună cu

⁹³ Director al Centrului European de Studii în Probleme Etnice al Academiei Române (CESPE), Doctor în sociologie, Profesor la Universitatea din București, România, e-mail: radu.baltasiu@gmail.com.

apariția statului modern românesc, nu a fost lipsită de peripeții. Și cea mai importantă a fost paradigma sincronistă a lui Lovinescu, apărută atât ca o constatare mioapă a etapei eroice a modernizării ca occidentalizare în secolul al XIX, cât și ca orientare insuficient fundamentată a tipului de progres pe care România ar trebui să-l urmeze în sec. XX.

Teza sincronistă se explică prin mecanismele reactive ale psihismului unui grup social aparte, numit de Toynbee *inteligentsia*:

„o clasă de agenți de legătură care au învățat meșteșugul civilizației ce urmează să fie adaptată”⁹⁴.

Să nu uităm, însă, că la Toynbee, *inteligentsia* este *resentimentară*, e veșnic în opoziție cu poporul din care provine, care e „prea înapoiat”, și „model” – care e mereu „prea sus”.

Pe de altă parte, teza/tezele sincroniste – un ansamblu de enunțuri pe care Pareto le-ar integra în zona raționamentelor „non-logice”, cu mari carențe în întemeiere. Probabil că raționamentul non-logic al lui Lovinescu este chiar de gradul al IV-lea, „nu ar accepta scopul obiectiv al enunțului nici dacă l-ar cunoaște”⁹⁵ – în cazul nostru necesitatea dezvoltării organice, de jos în sus, a societății românești. Dar ce înseamnă raționament non-logic? Pareto se referă la situațiile în care

„raționând logic riguros putem obține concluzii contrazise de realitate, și sunt cazuri când raționând defectuos din punct de

⁹⁴ Arnold J. Toynbee, *Studiu asupra Istoriei. Sinteza a volumelor I–VI de D.C.*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 526.

⁹⁵ „Le sujet n’accepterait pas le but objectif s’il le connaissait”, în Vilfredo Pareto, *Traité de Sociologie Generale [Tratat de Sociologie Generală]*, Vol. I, Paris, Editura Payot, 1933, pp. 67-68.

vedere logic, prin sofisme evidente, putem ajunge la concluzii care se apropie semnificativ de realitate”⁹⁶.

Dar ce înseamnă „logic” și „non-logic”? Profesorul Ilie Bădescu l-a tradus astfel de Pareto:

„Numim acțiuni logice operațiile care sunt logic unite cu scopul lor, nu numai în raport cu subiectul care îndeplinește aceste operații, ci și pentru cei ce au cunoștințe mai întinse, adică acțiunile având, subiectiv și obiectiv, sensul explicat mai sus. Celelalte vor fi numite non-logice, ceea ce nu înseamnă că ar fi ilogice”⁹⁷.

Performanța acestor enunțuri este că s-au substituit fenomenului natural al aculturației (al civilizării unui popor rămas în urmă de către unul mai avansat – cazul romanizării) devenind factor de presiune politico-ideologică. Din acest punct de vedere, tezele lui Lovinescu, de condamnare fără rest ale unui parcurs cultural, țin mai degrabă de mentalitatea totemică, cum arată Noica, a lui Unu imperativ multiplicat sub imperiul sancțiunii, decât de mentalitatea Europei civilizate la care aspiră, axată pe Unul multiplu, care se distribuie fără să se împartă, Europa egalității popoarelor (Noica). Semnificativ este faptul că lucrarea lui Noica, care ar trebui să reprezinte pentru contemporanii mai puțin familiarizați cu răspunsurile începutului de secol XX la adresa sincronismului sfârșitul carierei tezelor lovinesciene, se numește

⁹⁶ „raisonner avec une logique tout à fait rigoureuse conduit à des conclusions contredites par les faits, et que raisonner très défectueusement au point de vue logique, avec des sophismes évidents, peut conduire à des conclusions qui se rapprochent beaucoup plus de faits”, în Vilfredo Pareto, *Traité de Sociologie Generale [Tratat de Sociologie Generală]*, Vol. II, Paris, Editura Payot, 1933, p. 1122.

⁹⁷ Ilie Bădescu, *Istoria sociologiei. Perioada marilor sisteme*, Galați, Editura Porto Franco, 1994, p. 353.

„Modelul cultural european” – întocmai subiectul „Istoriei civilizației române” de Lovinescu.

2. CÂTEVA DISCREPANȚE

Pe scurt: teza sincronistă, fiind *reducționistă*, se află în opoziție cu:

1. mecanismele social-psihologice ale evoluției colective, pe care le reduce la un proces individual, și acesta serios limitat la *imitație*.
2. Cu imperativele creșterii *firești*, care presupun *organicitate* și creștere *cumulativă*.
3. Problemele *reale* ale comunității, pe care o consideră *țintă* a modernizării, iar nu *beneficiar* al acesteia. Binele este de sus în jos, iar **costurile** uriașe, precum neoibăgia, corupția, pătura superpusă nu se văd sau sunt considerate „naturale”.
4. Posibilitățile modernizării, care nu se reduc la *o singură cale* și aceasta înseamnă *occidentalizare*, în condițiile în care cultura și civilizația europeană are în ea însăși mai multe modele. Desigur, există un „model cultural european” identificat de Noica în cartea cu același titlu, dar *Istoria civilizației române* de Lovinescu este departe de asemenea subtilități, fiind mai degrabă o colecție de diatribe ideologice decât de rafinamente explicative, cu atât mai puțin antropologice și sociologice.

Cu toate acestea, tezele lovinesciene sunt actuale pentru că:

1. Lovinescu observă corect modernitatea ca factor de nivelare al societăților.
2. Însușirea lor de către intelighentsia de la noi încă ne marchează: astăzi, teza sincronistă a căpătat valențe

maoiste, cine se depărtează de la ele fiind considerat dușman al societății, al Occidentului, eventual putinist dacă nu cel puțin „naționalist” – o brută cu capul în sac.

3. Reprezintă un mod de a gândi lumea nu doar dinspre periferie spre centrul sistemului, dar și dinspre centru spre periferie: avem în vedere democratizarea cu forța, mai ales în raport *cu un singur model*, asumată de instituțiile și elitele unor mari puteri, lucru care a generat reacții locale puternice, războaie interminabile, în special în Orient. Efectul cel mai cunoscut, spun unii analiști, este apariția BRICS și începutul dedolarizării acestei părți de lume.
4. Sunt deci, parte a problemei ordinii mondiale de astăzi și trebuie, deci, tratate cu toată seriozitatea.

3. SINCRONISM VS. AUTOHTONISM

Nu aş pune în opoziție sincronismul cu protocronismul:

„Sincronismul exclusiv este o concepție a lui Eugen Lovinescu, influențat de sociologul francez Gabriel Tarde, după care mersul înainte al omenirii se bazează pe principiul imitației. Popoarele mai înapoiat le imită pe cele avansate, până când se sincronizează cu ele. Așa a aplicat Lovinescu această idee la cultura românească. Ea nu poate atinge nivelul modern de civilizație decât imitând Occidentul. Noi nu combatem acest sincronism, însă îl considerăm insuficient, deoarece am avut cu anticipație în cultura noastră elemente pe care abia mai târziu le au adaptat occidentalii. Or aceste priorități ale noastre, complemente care întregesc contribuția sincronismului, constituie ceea ce am numit protocronismul românesc. Spunem românesc fiindcă atâta am cercetat, și cunoaștem mai bine, și nu putem interveni în sfere culturale pe care nu le-am frecventat. În fond, însă, protocronismul antrenează după sine o revendicare în cultură și a

altor popoare mici din centru și mai ales din răsăritul Europei, precum și de prin alte continente”⁹⁸.

nici nu e nevoie, iată, să ajungem până acolo, ci cu direcțiile autohtonizării cunoașterii – ale dezvoltării ei organice:

Teza sincronistă:	Imperativul autohtonizării:
Eugen Lovinescu: „Procesul de unificare prin nivelare a devenit elementul caracteristic al civilizației moderne. Principiul se poate fixa în formula sincronismului vieții contemporane, care, cu toate abaterile aparente, este realitatea însăși, pe când credința în putința unei dezvoltări proprii împotriva spiritului veacului nu e decât punctul de plecare al unor perturbări trecătoare” ⁹⁹ . „Cum numărul «inventiilor» sau al «ideilor originale» ale unui popor este foarte limitat, se poate spune fără exagerare că imitația e prima formă a originalității, în acel înțeles că, prin adaptare la unitatea	Nae Ionescu: „influențele între culturi sunt numai aparente și că orice cultură nu împrumută alteia mai «înaintate» decât <i>nume</i> pentru realități proprii, originare – sâmburele însuși, elementul esențial și caracteristic generator fiind, prin însăși natura lui, netransmisibil, netransformabil și, deci, neasimilabil” ¹⁰² . Nichifor Crainic: „Osândit prin natura lui la sterilitate, mimetismul e o soluție de continuitate în dezvoltarea normală a culturii naționale. Nici o cultură națională însă nu poate

⁹⁸ Edgar Papu, „Protocronism românesc în veacul XX (4)”, în *Ro mânul. Magazin cultural*, An I, Nr. 9/1991.

⁹⁹ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne. Volumul III. Legile formației civilizației române*, București, Editura „Ancora”, 1925, p. 189.

¹⁰² Nae Ionescu, „«Internaționala» sub glugă”, în Nae Ionescu, *Teologia. Integrala publicisticii religioase*, Editat cu introducere și note de Dora Mezdrea, Sibiu, Editura Deisis, 2003, p. 402.

temperamentală a rasei, orice imitație ia cu timpul un caracter specific. Originalitatea civilizației noastre ca și a civilizației celor mai multe popoare nu stă, așadar, în «elaborație», ci în adaptare și în prelucrare»¹⁰⁰.

„Condițiile istorice ne-au orientalizat însă; o moleșitoare influență turcească, ... până la concepția fatalistă a unei vieți pasive ale cărei urme se mai văd încă în psihea populară (...)

Cel mai activ ferment al orientalizării a fost însă ortodoxismul. (...) În dosul crucii bizantine se ascundea rusul. Legându-ne, sufletește, de o religie obscurantistă, înțepenită în tipicuri și formalism, ortodoxismul ne-a impus o limbă liturgică și un alfabet străin (...), fără a ne ajuta la crearea unei culturi și arte naționale. (...)

[N]imic românesc n-a ieșit din umbra și din liniștea primelor noastre locașuri sfinte. (...)

crește parazită pe trupul altei culturi. Ea e de sine stătătoare și vrednică să fie luată în seamă numai în măsura în care simbolizează în forme superioare proprietățile ființei neamului»¹⁰³.

Vasile Băncilă:

„Orice societate care imită nu poate avea o cultură. Dar mai ales nu poate avea o filosofie. Filosofia izvorăște din aplicarea și fecundarea dictonului socratic: «Cunoaște-te pe tine însuși!»»¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, 1925, p. 104.

¹⁰³ Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului*, Ediție cu studiu introductiv realizat de Dumitru Stăniloae, Iași, Editura Moldova, 1994, p. 22.

¹⁰⁴ Vasile Băncilă, „Autohtonizarea filosofiei”, în *Gândirea*, An VII, Nr. 11/1927, p. 275.

Pe când în Occident (...)” ¹⁰¹ .	
---	--

Cele trei doctrine – poporanismul, țărănistă, corporatistă, au fost încercări de *cunoaștere de sine* ale societății, în sens socratic, și deci, autohtoniste, puncte de trecere obligatorii pentru noi, cei de astăzi, interesați de căile de dezvoltare ale Țării. Sunt convins că, pentru a avea o construcție europeană în care să credem cu tărie, este nevoie să revedem aceste doctrine românești. Trebuie să ieșim cu tot cu popoarele noastre din amnezia marilor proiecte culturale care sunt doctrinele pentru a redescoperi ceea ce elitele globale au uitat: dragostea aplicată pentru om.

Dacă primele două sunt mai mult tehnice - legate de disfuncționalitățile socialismului și tehnicile social-economice de ridicare a țăranimii, mai cu seamă acele mijlocii, prin *cooperatie* – foarte dezvoltată la noi de la finalul secolului al XIX-lea până la 1944 și proprietatea de muncă (în opoziție cu „proprietatea leneșă”), ultima presupune punerea pe cu totul alte baze a politicii: aceea a parlamentului corporativ, a reprezentării politice funcție de *contribuția la venitul național a profesiilor*.

4. BIBLIOGRAFIE

- Bădescu Ilie, *Istoria sociologiei. Perioada marilor sisteme*, Galați, Editura Porto Franco Publishing House, 1994.
- Băncilă Vasile, „Autohtonizarea filosofiei”, în *Gândirea*, An VII, Nr. 11/1927, pp. 273–290.

¹⁰¹ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne. Volumul I. Forțele revoluționare*, București, Editura „Ancora”, 1924, pp. 8–12.

- Crainic Nichifor, *Nostalgia paradisului*, Ediție cu studiu introductiv realizat de Dumitru Stăniloae, Iași, Editura Moldova, 1994.
- Ionescu Nae, *Teologia. Integrala publicisticii religioase*, Editat cu introducere și note de Dora Mezdrea, Sibiu, Editura Deisis, 2003.
- Lovinescu Eugen, *Istoria civilizației române moderne. Volumul I. Forțele revoluționare*, București, Editura „Ancora”, 1924.
- Lovinescu Eugen, *Istoria civilizației române moderne. Volumul III. Legile formației civilizației române*, București, Editura „Ancora”, 1925.
- Noica Constantin, *Modelul cultural european*, București, Editura Humanitas, 1993.
- Papu Edgar, „Protocronism românesc în veacul XX (4)”, în *Românul. Magazin cultural*, An I, Nr. 9/1991.
- Pareto Vilfredo, *Traité de Sociologie Generale [Tratat de Sociologie Generală]*, Vol. I și II, Paris, Editura Payot, 1933.
- Toynbee J. Arnold, *Studiu asupra Istoriei. Sinteza a volumelor I-VI de D.C. Somervell*, București, Editura Humanitas, 1997.